

PERSPECTIVES PER L'AGRICULTURA, FAMÍLIA RURAL I ENTORN DAVANT DELS ACORDS DEL GATT

Eduard Bes i Jaques

Durant els darrers decennis l'agricultura, activitat tradicional, primordial i estratègica, està essent sotmesa a un procés de canvis.

Seguint l'ordre dels conceptes que recull el títol de la ponència i des de l'òptica d'aquest grup de treball de sociologia rural, resulta adient fer unes consideracions sobre els protagonistes -l'agricultor i la seva família- i l'entorn en el qual despleguen llurs activitats. Creiem que aquesta reflexió prèvia ajudarà a comprendre i a relacionar els efectes que l'ampli ventall de transformacions produeix en la societat agrària.

L'agricultura és una activitat més dins del teixit econòmic i social de la ruralia, amb una importància variable segons comarques i tipus d'orientació productiva.

En algunes zones encara té un fort pes demogràfic i productiu que incideix en tot el conjunt de la societat, fent-se més palès en les actuals circumstàncies en les que moltes famílies combinen les activitats agropecuàries amb el treball en altres sectors econòmics.

UN ENTORN QUE ERA TRADICIONAL

L'entorn de l'*explotació* està constituït per un conjunt de factors, anomenats genèricament factors de producció, que pocs canvis conceptuals havien sofert.

- La propietat o l'ús de la terra, de les instal·lacions, de l'equip i del bestiar.
- Uns capitals, bàsicament obtinguts de l'estalvi, que eren el motor per al circulat i les noves inversions i millores.

- La mà d'obra, exclusivament o majoritàriament familiar.
- La tecnologia, un nou element per millorar la productivitat i la qualitat, que precisa capital per adquirir-la i formació per emprar-la.

Paral·lelament es troben la *llar i la família*, definides en un marc conservador i quasi sempre supeditades a l'evolució i a les necessitats de l'explotació.

Aquest conjunt explotació-família constitueix l'entorn tradicional, sobre el qual l'agricultor té un domini a l'hora de prendre les decisions productives.

Es pot avançar que aquest entorn, molt estable durant anys, ha rebut fortes influències de l'entorn -com es comentarà en el següent apartat- i està sofrint canvis importants que incideixen en el conjunt explotació-família.

UN ENTORN EN MUTACIÓ ACCELERADA

L'explotació agrària sempre ha estat influïda per factors externs, als quals ha procurat acomodar-s'hi o canviar en benefici propi; l'exemple clàssic han estat els:

- Factors agroambientals, com la topografia, les característiques del terreny, el clima i la disponibilitat d'aigua pel reg.

Però l'evolució de la societat i de l'economia han mobilitzat un seguit de factors que fins aleshores resultaven poc influents i n'han fet sorgir d'altres amb un pes molt evident.

- Factors socials, que tenen un fort impacte sobre els components de la família en despertar noves necessitats, hàbits i possibilitats: la facilitat en les comunicacions, la televisió i la publicitat, el turisme i els moviments de població, les millores i ofertes socials i laborals, les modes i la qualitat de vida poden ser els més significatius.
- La competència comercial, amb nous i millors productes que es presenten amb el suport de sofisticades tècniques comercials dirigides per experts d'empreses multinacionals.
- El comportament de la demanda, que s'interessa més per la qualitat i la innovació que per la disponibilitat de producte, àmpliament superada.
- Uns compromisos polítics i comercials, especialment amb països de l'antic bloc de l'Europa de l'Est que necessiten recolzament a la seva evolució democràtica enfront dels rebrots de tendència postcomunista.
- La participació en activitats de la comunitat rural i professionals, mitjançant les entitats municipals, socials, econòmiques i professional, que dona noves orientacions però que també comporta obligacions.
- Un finançament extern en condicions força oneroses, però necessari per mantenir i millorar la competitivitat productiva.
- I, finalment, les polítiques que incideixen en els móns agrari i rural, dictades des d'uns centres de decisió molt allunyats de l'espai on viu l'agricultor.

En aquest bloc és on trobem la Política Agrària Comunitària, els Acords del GATT i les polítiques mediambientals.

La gran majoria dels factors de l'entorn estan fora del domini de l'agricultor, però condicionen i pressionen les seves actuacions i decisions i les de la seva família.

I, finalment, cal assenyalar les interrelacions que s'estableixen entre els diferents factors de l'entorn i entre aquests i els de l'entorn.

UN REPÀS A LES POLÍTIQUES AGRÀRIES

Abans de comentar les conseqüències dels acords del GATT convé recordar el procés que el nostre camp ha seguit en tan sols vuit anys.

L'agricultura vivia en una situació certament evolutiva però en un marc intern, molt protegit del comerç internacional, en el que els mercats i la demanda d'àmbit comarcal, regional o nacional eren els paràmetres habituals.

S'havien superat les etapes d'autobastament i autarquia però l'economia de mercat estava lluny de la concurrència i de les influències exteriors.

L'any 1986 l'Estat espanyol s'adherí a la Comunitat Europea, en unes condicions no massa favorables per al sector agrari ni ben conegudes pels agricultors. Endemés, en el decurs del set anys que es van fixar per al període transitori, s'han afegit nous canvis que han modificat substancialment les condicions inicials.

Sense entrar en detalls, es poden recordar aquestes fites, com a més rellevants:

- modificacions parcials de les polítiques sectorials agràries amb la introducció dels estabilitzadors
- evolució de la política d'estructures agràries cap a uns fons estructurals orientats al món rural
- aprovació de l'Acta Única i creació del Mercat Únic
- canvis polítics mundials, especialment a l'Europa de l'Est
- ampliació encoberta de la Comunitat amb la incorporació de la ex RDA a la República Federal Alemanya
- signatura del Tractat Nord-americà de Lliure Comerç
- ampliació comercial del mercat únic amb els països de l'EFTA, constituint l'Espai Econòmic Europeu
- la ratificació del Tractat de la Unió Europea o Tractat de Maastricht, fixant nous objectius econòmics, monetaris i socials per l'any 2000
- ... i, quan acabava l'any 1993, s'arribà als Acords del GATT.

QUÈ FOU PRIMER?

Aquesta pregunta tecnico-filosòfica es pot traslladar al binomi format per la Reforma de la PAC i els Acords del GATT.

L'ORDRE CRONOLÒGIC ÉS L'ESMENTAT I AMB QUASI LA PLENA CERTESA QUE la Reforma s'hagués dut a terme amb Acords o sense ells. Però també s'ha de considerar que la proximitat de tancar-se els Acords del GATT ha accelerat l'aplicació de la Reforma de la PAC i possiblement ha influït en els seu contingut.

LA REFORMA DE LA PAC

D'entrada, fixa uns *critèris* lligats a l'esperit del Tractat fundacional de la Unió Europea i de la política agrària:

- mantenir els principis bàsics d'unitat de mercat, solidaritat financera i preferència comunitària
- reforçar el concepte de solidaritat, especialment per a les regions menys afavorides
- coordinar les produccions amb el desenvolupament rural i la defensa del medi natural
- mantenir el model europeu d'empresa agrària, basat en explotacions familiars integrades al món rural
- estabilitzar les produccions, adaptant-les a les exigències, gustos i necessitats del mercat
- assegurar la presència i participació de la Unió Europea a l'economia mundial.

Per aconseguir els objectius en política agrària, es defineixen uns *eixos d'actuació*, essent com a més significatius:

- reduir els preus institucionals d'alguns productes per aproximar-los progressivament als preus mundials
- assegurar la renda dels agricultors mitjançant sistemes d'ajuts específics i directes, basant-se en nous criteris diferencials de situació geogràfica, dimensió empresarial i volums de producció
- establir limitacions i contingents a les produccions, que també serveixen de referència per la percepció dels ajuts
- fixar unes mesures d'acompanyament en temes d'agroambient, jubilació anticipada d'agricultors i actuacions forestals
- reforçar la política d'estructures, amb una òptica d'integritat i ruralia.

La Reforma de la PAC s'està aplicant a uns grups de productes i està prevista la seva ampliació a d'altres produccions que tindran especial incidència en les àrees agràries del sud de la Unió Europea.

ELS ACORDS DEL GATT

Després de llargs anys de negociació ha estat possible arribar a aquests acords que marquen uns nous camins en el comerç mundial i que tenen molt fortes repercussions en les produccions agrícoles, ramaderes i forestals.

Entre els *objectius generals* que es cerquen, el primer és el més real i transparent, havent-se de considerar els altres com a complementaris i col·laterals:

- liberalitzar el comerç mundial
- reforçar el acords multilaterals
- fomentar la cooperació internacional
- afavorir el comerç dels països en vies de desenvolupament
- promoure l'evolució econòmica i comercial en tots els sectors
- establir estratègies comunes davant dels canvis

Centrant-se en l'agricultura, els acords tenen una notable complexitat i estableixen uns compromisos preocupants per aquest sector de la Unió Europea:

- afavorir l'accés dels productes agraris als mercats comunitaris, amb actuacions que comportin:
- reduir les mesures proteccionistes en frontera
- la possibilitat d'importar uns contingents mínims de productes

- reduir i modificar el sistema d'ajuts interns que es donen a les explotacions i productes comunitaris
- limitar els ajuts directes a les exportacions de productes agraris, això com els volums totals de les exportacions subvencionades
- limitar la producció d'alguns conreus agraris, això com els volums totals de les exportacions subvencionades
- limitar la producció d'alguns conreus d'oleaginoses

Dit d'una manera resumida, els acords del GATT poden repercutir sobre l'agricultura de la Unió Europea en quatre obligacions:

- reduir produccions
- limitar les exportacions
- afavorir les importacions, i
- regular els ajuts interns als agricultors

INTERROGANTS I CONSEQÜÈNCIES

Moltes entitats i diferents analistes ja han avançat posicions i opinions sobre els efectes de l'aplicació del binomi Acords del GATT/Reforma de la PAC. La realitat s'anirà fent efectiva a mesura que es conegui l'abast de la lletra menuda i segons sigui el comportament dels agents implicats a tots els nivells.

A continuació, s'exposen algunes qüestions que des d'ara ja resulten força evidents, procurant mantenir com a rerefons el subconjunt format per les empreses agràries -famílies, inserides en el conjunt del món rural:

- es ratifica el manteniment del model europeu d'empresa familiar però, quants models hi ha? Com s'encaixen les accions a la gran diversitat regional?
- les explotacions més avançades s'han orientat a sistemes productivistes, animats per uns preus relativament alts i una tecnologia en progressió.
- Ara s'incorporen nous conceptes, com extensificació, contingents, guarets obligatoris, càrrega ramadera, etc. això obliga a revisar els conceptes i anar a una agricultura empresarial, optimitzant els costos, la qualitat, les produccions alternatives, l'ús dels factors, la participació en nous segments del valor afegit, etc.
- No totes les explotacions tenen cabuda en els grups productivistes i empresarials. La dimensió, el potencial productiu i l'ocupació de la mà d'obra defineixen altres estrats:
 - explotacions a nivells de subsistència
 - explotacions a temps parcial que necessiten completar la renda familiar amb ingressos procedents:
 - d'activitats complementàries dins de l'explotació
 - del treball extern.

Com s'han d'adaptar i reconvertir aquestes explotacions i com s'han de recol·locar les persones dins de la societat i del món laboral?

- una conseqüència de tot això que s'ha indicat és que les explotacions agràries s'han d'adaptar a les noves circumstàncies. S'ha de parlar definitivament d'empreses agràries, amb uns agricultors que són empresaris que participen en la gestió global i en la presa de decisions
- moltes empreses han fet notables inversions per modernitzar-se i millorar els processos productius. S'adaptaran als nous sistemes? Com es resoldran les obligacions financeres? Tindrà incidència en el complex explotació-família?
- sumant els previsibles increments d'importacions de productes amb la possible limitació de les exportacions, es produirà un nou increment dels excedents agraris als mercats comunitaris?
- davant de les limitacions a les exportacions és de preveure una forta competència per accedir als mercats mundials. Seran únicament les empreses ben situades i amb xarxes internacionals les que participaran en els mercats mundials? Quina actuació tindran els agricultors en aquestes operacions?
- si disminueixen algunes produccions, què passarà amb les instal·lacions de les indústries agroalimentàries? Podran optimitzar la seva capacitat productiva? Hauran d'importar més matèries primeres? Estaran en condicions d'atendre les amortitzacions pendents?

- L'ampliació de sistemes d'ajuts i de primes, com incidirà en l'actitud dels agricultors? Existeix el risc de crear uns estrats d'agricultors passius, pendents únicament del subsidi? On quedarien els conceptes de competitivitat i d'empresari?

D'altres consideracions i preguntes poden afegir-se a aquesta llista. Les deixem a l'aire perquè siguin motiu de meditació i de possible debat.

El futur presenta motius d'incertesa. No és possible buscar solucions "de llibre" perquè segurament no existeixen. Sí que es disposa de paràmetres clàssics i de nous instruments que caldrà adequar a uns condicionants totalment nous. A la pràctica ens trobem davant d'una revolució agroalimentària amb incidència en les persones que formen els sectors agraris i rurals.

En qualsevol cas les actuacions passen a través de les persones i els resultats incidiran en elles mateixes, les seves famílies i el conjunt social.

Queda encara una pregunta: són els factors de l'entorn els que influeixen decisivament en la conducta de l'home o ell és capaç de fer-los front, controlar-los i, fins i tot, d'orientar-los en el seu profit?